

Профільний Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики двічі розглядав законопроект, загалом схвалив його і рекомендував включити до порядку денного. Водночас згаданий у проєкті перелік міноритарних мов запропонував доповнити на першому засіданні (23 жовтня 2025 р.) мовами румейською, урумською та їдиш, а на другому засіданні (10 листопада 2025 р.) також караїмською, кримчацькою та ромською. Нині цей проєкт очікує на включення до порядку денного.

Отже, маємо зробити висновок, що попри обставини воєнного часу інтерес до мовних питань у парламентській діяльності не зник, хоча й дещо послабився.

Хижевська Вікторія Вікторівна,
викладач Кропивницького фахового
коледжу харчування та торгівлі,
викладач BUKI School

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Кожна держава має власну державну мову як відтворення національної свідомості, традицій, способу життя та цінностей. Мова – це інструмент спілкування та обміну думками, який відтворює свою барвистість та особливість за допомогою слів та виразів, властивих лише їй. Кожен громадянин країни повинен знати та поважати державну мову. В Україні державною мовою є українська, але російська є другою за поширеністю мовою, тому тема «мовного питання» набула популярності та актуальності в українському суспільстві, стала інструментом патріотизму та національної свідомості.

Перш за все, мовне питання – це система суперечностей у використанні української мови на державному та побутовому рівнях на відміну від російської.

Протягом десятиліття спостерігається стабільне зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році. Частка російської мови за 10 років зменшилася із 42% до 20%. У цій динаміці слід виділити кілька тенденцій. Однією з них була реакція українського суспільства на дії тодішньої влади в мовній політиці та Революцію Гідності. Друга тенденція – це агресія Російської Федерації проти України у 2014 році та тимчасова окупація Криму та деяких територій Донецької та Луганської областей. Третя тенденція полягає в тому, що позитивна динаміка самоідентифікації виникла завдяки змінам ставлення до української мови в Центрі, а також на Півдні та Сході України.

Коли діє воєнний стан, військовий командувач території чи країни має необмежені повноваження приймати та забезпечувати виконання законів. Воєнний стан виправданий, коли цивільна влада припинила функціонувати, повністю відсутня або стала неефективною. Крім того, воєнний стан призупиняє дію всіх чинних законів, а також цивільної влади та звичайного здійснення правосуддя. Наприклад, у Сполучених Штатах воєнний стан може бути оголошений шляхом прокламації президента або губернатора штату, але така офіційна декларація не є обов'язковою. Хоча Конституція США не передбачає воєнного стану, майже кожен штат має конституційне положення, яке уповноважує уряд оголошувати воєнний стан. Влада воєнного стану, яка колись вважалася майже абсолютною, має обмеження; наприклад, цивільні особи не можуть бути судимі військовими трибуналами, поки діють цивільні суди.

Хоча між військовими та цивільними правоохоронними органами завжди існував стан взаємодопомоги і повинен продовжувати існувати, персонал Міністерства оборони

обмежений у своїх можливостях для забезпечення дотримання цивільного законодавства. Військовослужбовців не можна використовувати для спостереження або таємних операцій, а також їх не можна використовувати як інформаторів, слідчих чи допитувачів, якщо розслідування не є спільною військово-цивільною операцією, в якій військові мають особисту зацікавленість у результаті справи.

Практики вирішення «мовного питання» в історії людства часто пов'язують із явищем «лінгвоциду». Наприклад, в Азії багатовікова історія політичного поневолення народів серйозно зашкодила їхній ідентичності через лінгвоцид. Навіть сьогодні багато урядів та представників приватного сектору досі використовують асиміляцію, щоб перешкодити їм у боротьбі за підтримку, відродження та збереження своїх мов. У всьому регіоні визнання прав та ідентичності корінних народів, як це відображено в Декларації ООН про права корінних народів, майже відсутнє, не кажучи вже про визнання їхніх мов.

Питання української мови та тих, хто нею спілкується, стало дуже політизованим під час російського вторгнення. Агресор навіть використовував його як прикриття для анексії деяких окупованих територій України, де проживає велика кількість російськомовних. Згідно з переписом населення 2001 року близько 14,3 мільйонів українців (29% населення) розмовляють російською як рідною мовою, хоча деякі оцінки вказують на вищу цифру. Причини цього криються в історії поширення української мови та формуванні кордонів сучасної України.

Політика уряду минулих років, яка забороняє використання української мови в різні історичні періоди, призвела до того, що навіть етнічні українці часто не розмовляють українською. Значна частина регіонів, таких як східна Україна, Крим і навіть частина Києва, є російськомовними.

Багатовікова боротьба України за державність відобразилася на часто бурхливій долі української мови. Пригнічена за царської та радянської епох українська мова остаточно втратила свій статус другосортної мови у 1991 році та стала офіційною державною мовою нової незалежної України. Однак на цьому історія не закінчилася. Незважаючи на відродження української мови після розпаду Радянського Союзу, українська продовжувала відігравати другорядну роль після російської у більшій частині країни та в багатьох аспектах повсякденного життя. З 1990-х років зусилля щодо регулювання та просування використання української мови замість російської виявилися політично вибухонебезпечними та стали символом пострадянської кризи ідентичності незалежної України. Тим часом національні дебати щодо мовного питання демонструють тривалі розбіжності в українському суспільстві щодо ставлення до домінуючої ролі Росії в минулому країни.

Ця доктрина не завадила кремлівським політичним партіям у Росії та Україні вміло експлуатувати мовне питання. З початку 2000-х років російськомовних українців активно заохочували вважати себе окремою та пригнобленою меншиною. Це повідомлення досягло свого апогею з анексією Кремлем Криму у 2014 році та подальшою російською кампанією на півдні та сході України. Відтоді воно залишається в центрі триваючої гібридної війни Росії проти України, а необхідність захисту російськомовного населення України неодноразово згадувалася кремлівськими ЗМІ [1].

Список використаних джерел

1. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) щодо України щодо Закону про підтримку функціонування української мови URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffil e=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffil e=CDL-AD(2019)032-e) (від 01.10.2022).

2. Декларація про державний суверенітет України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (від 01.10.2022)

3. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.

4. Наша мова болить: як об'єднати українців навколо української мови? URL: <https://osvitoria.media/experience/nam-mova-bolyt-yak-ob-yednatyukrayintsiv-navkolo-ukrayinskoyi-movy/> (від 01.11.2022).

Широков Володимир Анатолійович,
директор Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України, академік Національної академії наук України, доктор технічних наук

Ющенко Світлана Сергіївна,
науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ ПРОТИЗАКОННОГО ТА АМОРАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Типовою для практики судової лінгвістичної експертизи є ситуація, коли зміст текстів, винесених на експертний розгляд, інтерпретується органами досудового розслідування як порушення норм закону або суспільної моралі, тим часом як автори зазначених текстів не вбачають у них жодних порушень.

Хоча такого роду інтерпретації можуть виглядати вмотивованими і навіть переконливими, однозначно впевнена атрибуція їм семантики спрямованості проти закону та суспільної моралі, на нашу думку, потребує уточнення.